

Назарияи «Ваҳдатул-вучуд»- и Ибни Арабӣ ва ирфону фалсафа

عقيدة وحدة الوجود الكفرية و زندقة ابن عربي الملاحد

< Тоҷикӣ - Tajik - الطاجيكية >

Муҳаммадазиз Раҷабӣ

محمد عزيز رجب

Назарияи «Вахдатул-вучуд»-и Ибни Арабӣ ва ирфону фалсафа

Муқаддима

Дар ин мавзӯъ сухан кардан бисёр ҳассос ва мушкил аст, зеро бе далелу бурҳон пайравӣ кардан аз аҷдоду обо ва таъассуб ба одоту русуму муътақодоти онон, равиши аксарият гаштааст. Ва кӯшиш барои ислоҳ ва тағйири ин қолабҳои нодурусти шахшудаи дар азҳон, мутаассифона дар ин рӯзгор ҳамчун хиёнат ва бегонапарастӣ талаққӣ мешавад.

Гарчанде баёни ин гуна масоил ва матраҳ кардани он барои баъзеҳо нохушоянд бошад ҳам, вазифаи толибилм ва донишмандон аст, ки дар ин мавзӯёт ибрази ақида кунад ва норӯшаниҳову ишколотро бо бурҳону далел бартараф созад. Вале одати баде дар ҷомеа роиҷ шудааст, ки ба пойи нависандагон ва матраҳкунандагони ин гуна масоил садҳо завлонаи дурӯғу бӯхтонро мебанданд.

Ва ин равиш (равиши туҳматбандӣ ва муҳрзанӣ)-ро танҳо касоне ба қор мебаранд, ки зуҳури ҳақиқатро таҳаммул надоранд ё пайравӣ аз ҳавову ҳаваси худро аз ифшои ҳақ авлотар медонанд. Вале шахсони ҳақиқатҷӯй ва ҳақиқатгӯй ва ҳақиқатпӯй ҳамвора равиши қуръонӣ доранд, ки «ба сухан гӯш медиҳанд ва аҳсани онро пайравӣ мекунанд»!

﴿الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ وَأُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ وَأُولَئِكَ هُمُ الْأُولَاءُ﴾

[الزمر: ١٨]

«Он касоне, ки ба ҳамаи суханон гӯш фаро медиҳанд, ва аз некӯтарин ва зеботарини онҳо пайравӣ мекунанд. Онҳо касонеанд, ки Аллоҳ ҳидоятшон кардааст ва эшон воқеъан ҳам хирадманданд». (Сураи Зумар — 18).

Дар ин рисола кушиш шуд, ки дар бораи «Ваҳдатул-вучуд», сухан кунем. Зеро ки асари инҳирофангези эътиқоди «Ваҳдати вучуд» дар ҳама тору пуди адабиёти форсии тоҷикӣ, ба вижа дар ашъори ирфонӣ ба вузӯҳ дида мешавад. Ва ин мавзӯё яке аз умдатарин баҳсҳои ирфонӣ ва фалсафаи ба ном исломӣ қаламдод мешавад.

Ва аз хонандагоне, ки назари муҳолиф доранд, танҳо хоҳишам ин аст, ки ба ин масъала на аз рӯи пешфарзҳо бингаранд, балки бо нигоҳи амиқи илмӣ.

Ва хидмати хонандаи гиромӣ арз шавад, ки баҳси мо сари назария ва ақидаи «Ваҳдат вучуд» ҳаст, на ҳукм бар ашхос ва соҳибони он, зеро ҳукм бар соҳибони ақида баҳсест ҷудогона ва мутафовит.

1. «Ваҳдатул-вучуд» — як назария ва ақидаест, ки пайравонаш ғолибан аз ошкор кардан ва баёни сарехи он, имтиноъ меварзанд.

Муътақидони ин назария дар маърази баёни ҳақиқати он ҳеҷ гоҳ возеҳу ошкор ва сароҳатан ин назарияро таъриф накардаанд, балки мегӯянд, ки ин ақида аслан қобили фаҳму маърифат нест, ва гӯё сиррест, ки ҳақиқати онро ҷуз афроди «баҳақрасида» дарк намекунанд.

Аммо чун ба хилват мераванд, дар ҳалқаи танги пайравони хеш ва дар васати калому ашъорашон ҳақиқати ин ақидаи сарбастаро комилан ҳувайдо мекунанд.

1) Яке аз тоҷикони мудофеъи ин назария Юнуси Истаравшанӣ чунин мегӯяд:

«Ин буд, тавзеҳе мухтасар аз “ваҳдати вучуд”-е, ки Ибни Арабӣ мӯътақид ба он аст, ки албатта бояд ёдовар шуд, ки ин масъала, масъалае чандон осон ҳам нест, ки бо чанд сатр ва чанд ҷумла битавон онро баён кард, **ва асосан, қалам очиз аз баёни ин ҳақиқат аст;** зеро урафо ин ҳақиқатро аввал бо таҷрубаи шахсӣ ёфта, сипас ба баёни он пардохтаанд **ва тасрех ҳам кардаанд, ки ин ҳақиқат аслан қобили баён ва тавзеҳ нест,** балки танҳо бо таҷрубаи шахсӣ қобили дарк мебошад». (*Сайти Кимиёи Саодат*)

2) Муртазо Мутаҳҳарӣ, яке аз донишмандони маъруфи шиъа гуфта: «Ваҳдати вучуд меҳвари ҷаҳонбинии ирфонӣ аст. Аслан ваҳдати вучуд чист? ... **Ваҳдати вучуд аз он андешаҳое ҳаст, ки камтар касе ба умқи он пай бурдааст ва мебарад.** (Инро бояд бидуни таъоруф гуфт). Бисёр бисёр каманд афроде, ки битавонанд тасавури саҳиҳе аз ваҳдати вучуде, ки урафо доранд, дошта бошанд, аз мусташириқин гирифта то ғайримусташириқин».

(*Ирфони Ҳофиз, саҳ. 88-89*).

3) Оятуллоҳ Ҳусайнии Техронӣ:

«Ваҳдати вучуд аз бузургтарин ва олитарин ва **ғомизтарин** ва латифтарин масоили «ҳикмати мутаъолия» аст ва фаҳмиданаш кори осоне нест. Инсон бояд як умр заҳмат бикашад илман ва амалан, оё Худо ба ӯ қисмат кунад, ки асл ва ҳақиқати ваҳдати вучудро бифаҳмад ё на?! Ин аз асрор аст...». (*Вилояти фақиҳ дар ҳукумати ислом, ҷ. 3 қисмати 3*).

4) Мулло Садро дар «Асфор»:

هذا من الغوامض الإلهية التي يستصعب ادراكه إلا على من آتاه الله من لدنه علماً و حكمة

«Ин (яъне масъалаи ваҳдати вучуд) аз **ҒАВОМИЗИ ИЛОҲИЯ ҲАСТ, КИ ДАРКИ ОН САҲТ ДУШВОР АСТ**, магар барои касе, ки Худованд илми ладуннӣ ва ҳикмати ладуннӣ ба ӯ дода бошад». (*Ал-ҳикматул мутаъолия фил-асфорил арбаъа...*, ҷ. 6 фасли 12).

5) Яке аз боризтарин пайравони мутааххири ин назария, Хумайнӣ дар таълиқоти худ бар шарҳи «Фусусул-ҳикам»-и Ибни Арабӣ мегӯяд:

وهذا من الأسرار التي لا يمكن افشاء حقيقتها والتصريح بها فالعالم خيال في خيال ووهم في وهم ليس في الدار غيره ديار تأمل تعرف.

«Ва ин аз ҷумлаи асрорест, ки баёну ифшои ҳақиқати он ва тасриҳи он имкон надорад, пас олам ҳама хаёл дар хаёл ва ваҳм дар ваҳм аст, дар ин диёр (сарои олам) дайёре (мавҷуде) ғайри ӯ нест, тааммул бикун хоҳӣ донист». (*Таълиқот бар шарҳи Фусусул-ҳикам, саҳ. 299*)

6) Сомонаи расмии тариқаи Шозилия дар ин масъала тасриҳ кардааст, ки чунин гуфтор ва эътиқодот бояд пинҳон карда шаванд ва инҳо аз қабили шатаҳот аст, ки баёни он ба ағёр ҷоиз нест:

قال الشبلي: كنت أنا والحلاج شيئاً واحداً إلا أنه أظهر وكتمت

«Шиблӣ гӯяд: Ман ва Ҳаллоҷ ҳар ду як чиз будем (ҳам-ақида будем), вале ӯ (ин эътиқоди ваҳдати вучудро) ошкор кард ва ман пинҳон доштам». (*Шатаҳоти суфия, Абдурахмони Бадавӣ саҳ. 24*).

<http://www.shazellia.com/tasawouf/chosentpc/Shateh.htm>

Шатаҳот — калимоти куфромезест, ки аҳли тасаввуф гӯё дар ҳоли ғалабаи шухуди Ҳақ ва беҳудиву ваҷд ба забон меронанд.

7) Ғаззоли дар «Эҳёи улуми дин» ва «Мишкотул-анвор» ин эътиқодро аз асрор медонад, ки баён кардани он мушкил аст. Ҳол онки дар васати гуфтораш ҳақиқати ин ақида ошкор баён шудааст. Ва қобили зикр аст, ки дар авохири умр, Ғаззоли аз ин гуна эътиқодот даст кашидааст ва қиссаи марги ӯ маъруф аст, ки саҳеҳи Бухорӣ дар дасташ чон ба чонофораин супурда (рахмату мағфирати Аллоҳ бар ӯ бод)!

Ғаззоли мегӯяд:

أسرار هذا العلم لا يجوز أن تسطر في كتاب

وراء هذه الحقائق أسرار لا يجوز الخوض فيها

ويترقى الحال إلى درجات يضيق عنها نطاق النطق

«Асрори ин илмро раво нест, ки дар китобе бинависанд».

«Дар моварои ин ҳақоиқ асрорест, ки дар он таъаммуқ кардан ҷоиз нест».

«Ва ҳолат ба дараҷаҳои баланде мерасад, ки маҷоле барои нутқ боқӣ намононад».

8) Муҳаммад Ротиб Нобулсӣ яке аз донишмандони муъосир, ки дар маҷмӯъ пойбанд бар усули эътиқоди аҳли суннат аст, дар шарҳи қиссаи Мансури Ҳаллоҷ чунин гӯяд:

... وهذا معنى دقيق جداً لا يفهمه عامة الناس لذلك دفع حياته ثمّن هذه الإشراقَة

«Ва масъалаи (ваҳдати вучуд)-ро маънои дақиқест, ки оммаи мардум фаҳми онро надоранд, аз ин рӯ (Мансури Ҳаллоҷ) ҷони хешро дар баҳои ин кашфу ишроқ бибохт...».

2. Пас назарияи «Ваҳдатул-вучуд» чист ва чӣ маъно дорад?!

Дар фасли нахустини ин мақола баён гашт, ки ба эътирофи худи пайравони ин ақида таърифи ин назария имкон надорад ва он гӯё аз розҳои ирфон ва тасаввуф аст. Вале ба ҳар ҳол кӯшидаанд, ки ба қадри имкон онро маънидод кунанд. Намунае чанд аз таърифу шарҳи онро меорем.

Юнуси Истаравшанӣ кӯшидааст, ки илоче кардаву ин назарияро шарҳ диҳад: «Бар пояи назарияи Ибни Арабӣ, вучуди ҳақиқӣ, беш аз яке нест, ва он ҳам вучуди Худованд аст ва ғайри Худо ҳарчи ҳаст, сирфан таҷаллиёти ҳамон вучуди воҳид аст, ки дар воқеъ ҳамагӣ “намуд” ҳастанд, на “буд”.

Ба баёни дигар, танҳо вучуди ҳақиқӣ дар ин олам, Худост ва дигарон вучуди ҳақиқӣ надоранд, балки ҳамагӣ мазохир ва сояҳое аз вучуди Худоянд, бинобар ин, маҷозан ба онҳо вучуд мегӯянд». (*Сайти Кимиёи Саодат*).

Муртазо Мутаҳҳарӣ, донишманди шиъамазҳаб дар китоби «Ирфони Ҳофиз» се таъриф аз «Ваҳдати вучуд»-ро оварда ва дар фарҷом хулоса мекунад, ки ин мавҷудот мисли мазҳарест, ки дар оина дида мешавад ва дар ҳақиқат вучуд надорад... (*Ирфони Ҳофиз, сах. 102*).

Мавлавӣ дар Маснавӣ мегӯяд:

Мо адамҳоем ҳастиҳо намо,

Ту вучуди мутлақу ҳастии мо.

Ин буд чанд намунае, аз таъриф ва шарҳи ақидаи «Ваҳдати вучуд», ки худи муътақидони ин назария зоҳиран ҳеҷ муҳолифате дар он бо шаръу мантиқ намебинанд. Вале дар ин мақола баён хоҳад шуд, ки ин назария чӣ муҳолифате бо шаръу мантиқ дорад?!

3. Асли муҳолифати мо бо назарияи «ваҳдати вучуд» чист?!

Баъд аз онки таъриф ва баёне аз худӣ муътақидони ин назария нақл кардем, бигзарем ба асли матлаб, ки «ваҳдати вучуд» чӣ мушкил дорад?!

Ва таърифи ин назария дар воқеъ чӣ тавр аст!

Дар тули тарих, аксари имомон ва бузургони аҳли суннат ва ҳамчунин фуқаҳои мазоҳиби чаҳоргонаи аҳли суннат бо ин назария муҳолиф будаанд ва ҳукми залолати ин назария ва пайравони онро эълон кардаанд. Вале мутаассифона аз сабаби дастнорасӣ ба китобҳо ва маҳрум мондан аз таҳсили улуми шаръӣ, имрӯз мардум аз ин ҳақиқатҳо ғофиланд ва барояшон муҳолифат бо ин назария як амри гушношунидест.

Ба назари мо ақидаи «Ваҳдатул-вучуд», ки меҳвари аслии таълимоти ирфону тасаввуф ва фалсафаи (ба ном) исломӣ мебошад, ҳодиму барбод-диҳандаи тамоми аркони дин аст.

Инак дар поён далелҳое бар ин даъво:

1. Ва аввалин нуктаи баҳс ва муҳолифати мо бо ин ақида, худӣ ҳақиқати ин назария мебошад, ки бар се вачҳ аст:

а) Сухан кардан дар зоти Худованди таъоло бо қавоъиди фалсафӣ ва ихтироъи сифоту истилоҳот.

б) Сояву хаёл ва ваҳму пуч дониستاني ин олам (ва дар натиҷа инкори вучуди ин олам) дар қиболи вучуди Аллоҳ таъоло.

в) Айни ҳамдигар дониستاني Холиқу махлуқ.

Мепардозем ба баррасии вучуҳи ихтилоф:

1). Аввалин вачҳи ихтилофи мо бо пайравони ваҳдати вучуд ин аст, ки онҳо дар зоти Аллоҳ таъоло дар асоси қавоиди фалсафии Арастуву Афлотун сухан карданд ва Худовандро бо истилоҳоти гуногуни фалсафӣ сифат карданд, амсоли Вучуди мутлақ, Зоти номаҳдуд, Номутаноҳӣ, Ваҳдат дар касрату касрат дар ваҳдат, ва ғайраҳо ки дар мақолаи алоҳида (*ба унвони «Шинохти Худованд дар партави ваҳйи илоҳӣ, на фалсафаву калом»*) ба он бармегардем иншоаллоҳ.

2). Дуввум вачҳи ихтилоф он аст, ки назарияи ваҳдати вучуд, ин ҳама мавҷудотро хаёлу ваҳм медонад ва ба маънои дигар ҳақиқати вучуди ин махлуқотро инкор мекунад. Ва ин гуна назар ба махлуқот (яъне маҷозу хаёл дониستاني онҳо) мухолифи ваҳй ва ақлу мантиқ аст.

Мухолифи ваҳй (яъне Қуръону Суннат) буданаш дар он аст, ки ваҳйи илоҳӣ дуто ҳастиро исбот кардааст, ки ҳастии Холиқ ва ҳастии Махлуқ мебошад. Ва тамоми таъолими шарият низ барои ҳамин мавҷуд (яъне махлуқ) равона шудааст, ки вучуди ҳақиқӣ дорад, ва илло ин ҳама фиристодани Паёмбарон ва нозил кардани Китобҳо ва барпо кардани бозори Қиёмат ва Ҳисобу Ҷазо маъно надорад.

Ва ҳеч имоме аз аиммаи муслимин чунин бардоште аз ислом накардааст, ки вучуди махлуқ ваҳм асту хаёл, ба чуз аз пайравони Ибни Арабӣ, ки дину эътиқоди худро аз Арастуву Афлотун гирифтанд...

Ва ин ваҳму хаёл ва маҷоз дониستاني махлуқот мунҷар ба он мешавад, ки аслан маънои бандагӣ ва убудият аз байн меравад ва ҳаққу ботил вучуд надорад ва ҳама чиз як чиз аст, (ки Ибни Арабӣ дар ниҳоят ошкор ҳам инро мегӯяд).

3). Ва саввумин вачҳи ихтилофи мо бо назарияи «Ваҳдати вучуд» он аст, ки ин назария Холиқу махлуқро айни ҳамдигар ва як чиз

медонад. Ва ин нукта (яъне ҳама чизро якӣ доништан) асли ин назария мебошад, ки тамоми инҳирофоти боқимонда, ҳама аз осори ин асл мебошанд.

Ва ба назари аҳли илм куфру зандақае болотар аз ин вучуд надорад, ки ҳатто яҳуду насоро ба ин намуди куфр даст наёзидаанд.

Албатта асҳоби мутааххири ин назария аз ошкор кардани ин куфру зандақа меҳаросанд, ва ба ҳар роҳе ин ҳақиқатро пинҳон медоранд, вале чӣ тавре, ки Алӣ (Аллоҳ аз ӯ розӣ бод) дар Наҳҷул-Балоға гуфтааст:

ما أضمر أحد شيئاً إلا ظهر في فلتات لسانه وصفحات وجهه

«Ҳеч касе, чизро пинҳон накард, магар инки дар фалатоти забонаш ва сафаҳоти чехрааш намудор мешавад». (*Наҳҷул-балоға*, ҷ. 2 сах. 148).

Орифон (мутасаввифа) ба мардум мегӯянд, ки мо «Ваҳдати вучуд» мегӯем (яъне таҷаллиёт ва зухури зот), ва мардумро бо ин ибора мефиребанд: «Касрат дар айни ваҳдат ва ваҳдат дар айни касрат», мисли насоро, ки мегӯянд: «Се дар як ва як дар се»!

Вале дар маҷолиси хосси худ «Ваҳдати мавҷудро» бо тариқаи Мансури Ҳаллоҷ ба забон меоранд, ки «Ман Худо ҳастам»! Ва инро аз маротиби баландтарини ирфон медонанд... (*Қудватул фуқаҳо вал урафо, Тақии Мусавӣ*, сах. 235).

Инак дар ин фасли мақола он суханони Ибни Арабӣ ва дигар аз пайравони ин назарияро меорем, ки сароҳатан Холиқу Махлуқро айни ҳамдигар ва як чиз медонанд (Поку муназзаҳ аст Аллоҳ аз ин куфру зандақа).

1) Ибни Арабӣ гӯяд:

فما وصفناه بوصف الأكثنا نحن ذلك الوصف، فوجودنا وجوده، ونحن مفتقر إليه من حيث وجودنا، وهو مفتقر إلينا من حيث ظهوره لنفسه

«Мо ҳар чизе, ки дар бораи \bar{U} бигӯем, дар ҳақиқат худро васф кардаем ва дар бораи худ гуфтаем, зеро ҳастии мо ҳастии \bar{U} ст. Мо барои ҳаст шудан ба \bar{U} мӯхтоҷем ва \bar{U} барои зоҳир шуданаш ба мо ифтиқор дорад ва мухтоҷ аст». (Фусусул-ҳикам, саҳ. 164).

Дар инҷо аз назари Ибни Арабӣ, Худову халқ як чизанд ва ба ҳам ниёз доранд, зеро сурати як ҳақиқатанд, пас махлуқот чуз асмо ва сифоти Ҳақ чизи дигаре нестанд.

2) Ибни Арабӣ дар ҷойи дигар бо сароҳат мегӯяд:

فهذا الفرق بين حيرة أهل الله و حيرة أهل النظر فصاحب العقل ينشد:

و في كل شيء له آية

تدل على أنه واحد

و صاحب التجلي ينشد قولنا في ذلك:

و في كل شيء له آية

تدل على أنه عينه

فما في الوجود إلا الله و لا يعرف الله إلا الله و من هذه الحقيقة قال من قال أنا الله كأبي يزيد وسبحاني كغيره من رجال الله المتقدمين...

«Фарқ миёни ҳайрати «Аҳдуд-лоҳ» ва «аҳли назар» ин аст, ки соҳиби ақл мегӯяд:

Дар ҳама чиз \bar{U} ро нишонаест,

Ки далел аст бар онки \bar{U} ягона аст.

Вале соҳиби таҷаллӣ ин қавли моро месарояд:

Дар ҳама чиз \bar{U} ро нишонаест,

Далолат мекунад, ки он айни Ўст.

Пас дар дори вучуд чуз Худованд чизе нест ва Худовандро чуз худаш касеву чизе намешиносад. Пас дар асоси ҳамин ҳақиқат аст, ки шахсе «Ман Аллоҳ ҳастам» мегӯяд, мисли Боязид ва ё ки мегӯяд «Субҳонӣ (мо аъзама шаънӣ)», мисли дигар аз мутақаддимин».

(Футуҳоти маккия, ҷ.1 сах. 272, боби 50).

3) Ва билохира дар ҷойи дигари Футуҳот боз ҳам сарихтар эълон кардааст, ки Худованд айни ашё ҳаст:

فسبحان من اظهر الأشياء و هو عينها

«Поку муназзаҳ ҳаст, оне ки ашёро зоҳир кард ва Ў айни он ашё ҳаст». *(Футуҳоти маккия, ҷ. 2 сах. 459)*

4) Маҳмуди Шабистарӣ яке аз урафои қарни ҳаштум низ сурудааст:

«Ҷаноби ҳазрати Ҳақро «дуй» нест,

Дар он ҳазрат ману мову туй нест.

Ману мову туву ӯ ҳаст як чиз,

Ки дар «ваҳдат» набошад ҳеч тамйиз.

Шавад бо ваҷҳ боқӣ, ғайр ҳолик,

Яке гардад сулуку сайру солик».

(Маҳмуди Шабистарӣ, Гулшани Роз).

5) Хумайнӣ дар таълиқоти худ бар шарҳи «Фусусул-ҳикам»-и Ибни Арабӣ мегӯяд:

وهذا من الأسرار التي لا يمكن افشاء حقيقتها والتصريح بها فالعالم خيال في خيال ووهم في وهم ليس في الدار غيره ديار تأمل تعرف.

«Ва ин аз ҷумлаи асрорест, ки баёну ифшои ҳақиқати он ва тасриҳи он имкон надорад, пас олам ҳама хаёл дар хаёл ва ваҳм дар ваҳм аст, дар ин диёр (сарои олам) дайёре (мавҷуде) ғайри ӯ нест, тааммул бикун хоҳӣ донист». (*Таълиқот бар шарҳи Фусусул-ҳикам, саҳ. 299*)

Хумайнӣ дар ҷойи дигар дар тафсири сураи Ҳамд ҳама махлуқотро мисли амвоҷи баҳр медонад, ки дар асл ҳамон баҳр мебошанд:

«Аслан ба ҳасби воқеъ, ғайри Ҳақ таъоло чизе нест. Ҳарчӣ ҳаст ӯст, ҷилва ҳам ҷилваи ӯст... Наметавонем як мисоли мунтабиқ пайдо бикунем, шояд наздиктар аз ҳама мисолҳо мавҷи дарё бошад, мавҷ нисбат ба дарё. Мавҷ аз дарё хориҷ нест. Мавҷ дарёст...

Ин мавҷҳое, ки ҳосил мешавад, тасаввур мекунем, кааннаҳу ба назари мо меояд, ки дарёву мавҷ ду чизанд, дар ҳоле ки ғайри дарё чизе нест, мавҷи дарё ҳамон дарёст. Олам як мавҷе ҳаст.

Албатта мисол боз ҳам ҳамон тавр аст, ки қоил гуфтааст, ки: «Хок бар фарқи ману тамсили ман», мисол надорад». (*Дуруси тафсири сураи Ҳамд, ҷаласаи чаҳорум*).

6) Мулло Садро, ки аз бузургони асҳоби ин назария баъд аз Ибни Арабӣ мебошад ва китоби «Ҳикмати мутаъолия дар асфори арбаъа»-и худро дар ин мавзӯъ нигоштааст, ки меҳвари аслии баҳсаш ҳам «Ваҳдати вучуд» аст, мегӯяд:

فكذلك هداي ربي بالبرهان النير العرشي الي صراط مستقيم من كون الموجود و الوجود منحصرأ في حقيقة واحدة شخصية لا شريك له في الموجودية الحقيقية و لا ثاني له في العين، و ليس في دار الوجود غيره ديار، و كلما يترا آي في عالم الوجود إنّه غير الواجب المعبود فأنما هو من ظهورات ذاته و تجليات صفاته التي هي في الحقيقة عين ذاته

«...Ҳамон гуна, парвардигорам бо бурҳони тобноки аршӣ ба роҳи мустақим ҳидоятам намуд ва он (яъне ҳидоят) инки «Мавҷуд» ва «Вучуд» мунҳасир дар ҳақиқати воҳиди шахсӣ ҳаст, ки ҳеч шарике барои \bar{U} дар мавҷудияти ҳақиқӣ ва ҳеч дуввумӣ барои \bar{U} дар хориҷ нест ва дар ҷаҳони ҳастӣ ғайри \bar{U} касе нест. Ва ҳарчӣ дар ҷаҳон ҳастӣ ба назар меояд, ки ғайри «Воҷиби Маъбуд (яъне Худованд)» аст, чизе нест ҷуз партаве аз зухуроти зоти \bar{U} ва таҷаллиёти сифоти \bar{U} , ки онҳам дар воқеъ аини зоти \bar{U} ст». (*Асфори арбаъа*, ҷ.2 саҳ. 291-292).

http://www.mullasadra.org/new_site/persian/Paper%20Bank/hekmat%20motaliyeh/A.shirvani.htm

Ва ин китоби «Асфор» яке аз кутуби асли дар ҳавзаҳои илмии Эрон мебошад, ки бар асоси он, фанни ирфону фалсафа тадрис мешавад...

7) Дар «Ваҳдати вучуд» кор ба ҷойе мерасад, ки дар ниҳоят ҳама мисли Ҳаллоҷ даъвои улухийят хоҳанд кард. Маноқибул-Орифин нақд мекунад:

«Як бор Мавлавӣ ба ходими худ (шайх Муҳаммад) гуфт: Фалон корро ба итмом бирасон. Шайх Муҳаммад дар ҷавоб гуфт: Иншоаллоҳ!

Мавлоно бонг барвай зад, ки: Эй аблаҳ! Пас гӯянда кист?». (*Мавлоно Ҷалолуддин саҳ. 312*).

Дар мавриди дигар Шамс муддаъӣ мешавад, ки фармудаҳои \bar{u} аини ҳаққ аст ва ниёз ба бурҳону далел надорад ва касонеро, ки аз вай дархости далел кардаанд мавриди сарзаниш қарор медиҳад:

«...مرا نمي شناسند در اين عالم. پس که را مي پرستند؟! مرا گويي برهان بنما. از من برهان خواهند! از برهان حق خواهند، اما از حق برهان نخواهند!»

«Маро намешиносанд дар ин олам. Пас киро мепарастанд?!»

Маро гӯй бурҳон бинмо. Аз ман бурҳон хоҳанд!

Аз бурҳон ҳақ хоҳанд, аммо аз ҳаққ бурҳон нахоҳанд!». (Мавлоно Чалолуддин саҳ. 109).

8) Ва аз ин ҳам шаниътар ва бадтар гуфтори Шамс аст дар васфи Мавлоно, ки тамоми сифатҳои илоҳиро ба Мавлоно нисбат медиҳад:

«اگر از تو پرسند مولانا را چون شناختي؟»

Бگو аз قولш ми преси: إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ...

аگر аз сифтш ми преси: قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ...

و اگر از نامش می پرسی: هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ...

و اگر از ذاتش می پرسی: لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ...

«Агар аз ту пурсанд Мавлоноро чун шинохти?»

Бигӯ, аз қавлу суханаш мепурсӣ: Чун амреро ирода кунад, мегӯяд бишав, пас мешавад...

Агар аз сифаташ мепурсӣ: Бигӯ: ӯ Аллоҳи ягона аст...

Агар аз номаш мепурсӣ: ӯст Аллоҳе, ки нест маъбуде ҷуз ӯ...

Агар аз зоташ мепурсӣ: Нест монанди ӯ чизе...». (Мақолоти Шамс, саҳ. 203 ва дар нусхаи Интишороти Хоразмӣ, соли 1377, саҳ. 789).

9) Иқтибоси дигареро ҳам аз китоби Ибни Арабӣ меорем, ки дар қуллаи илҳод ва имонситезӣ мебошад, ки аз хондани он қалби инсон муваҳҳидро даҳшате фаро мегирад, ки чӣ тавр инсоне ба

ин ҳадд гумроҳ мешавад, ва низ дар ҳайрат меафтад, ки бо чӣ далеле соҳиби чунин ақида ва суханонро имрӯз Имоми Акбар мегӯянд?!

Ибни Арабӣ дар китоби «Фусусул-ҳикам» гуфтааст:

فإذا شاهد الرجل الحقّ في المرأة كان شهوده في منفعل، و إذا شاهدته في نفسه - من حيث ظهور المرأة عنه - شاهدته في فاعل
و إذا شاهدته من [في] نفسه من غير استحضار صورة ما تكوّن عنه كان شهوده في منفعل عن الحقّ بلا واسطة.

فشهوده للحقّ في المرأة أتمّ و أكمل، لأنّه يشاهد الحقّ من حيث هو فاعل و منفعل، و من نفسه من حيث هو منفعل خاصة.

«Пас чун раҷул (яъне мард) Ҳақро дар маръа (яъне зан) мушоҳида кард, шухуд дар мунфаъил кардааст (мурод аз мунфаъил зан аст, ки аз мард мунфаъил мешавад, яъне маҳалли феъли мард аст). Ва чун мард Ҳақро дар нафси худ мушоҳада кунад – аз ҷиҳати зуҳури маръа аз \bar{y} (яъне мард) -, пас Ҳақро дар фоъил (яъне мард) мушоҳада кардааст...

Пас шухуди мард Ҳақ таъолоро дар зан (яъне дар ҳини мувоқаъа) атамм ва акмал аст. Зеро мард Ҳақро дар зан мушоҳада мекунад аз он ҷиҳат, ки Ҳақ фоъил ва мунфаъил аст».

Соҳиби «Мумиддул-ҳимам», яъне Ҳасан Ҳасанзодаи Омилӣ дар шарҳи ин ибораи Ибни Арабӣ мегӯяд:

«Ин сухани шайх мисли дигар матолиби ин китоб, мубтанӣ бар ваҳдати шахсияи вучуди манзур дар мазохир ва мароёст. Худост, ки дорад худой мекунад...».

Дар идома Ибни Арабӣ мегӯяд:

فلهذا أحبّ - ص - النساء لكمال شهود الحقّ فيهنّ، إذ لا يشاهد الحقّ مجرداً عن الموادّ أبداً، فإن الله بالذات غني عن العالمين
فإذا كان الأمر من هذا الوجه ممتنعاً، و لم تكن الشهادة إلّا في مادة، فشهود الحقّ في النساء أعظم الشهود و أكمله

«Пас, аз ин ҷиҳат Расулуллоҳ муҳибби нисо (хонумҳо) буд, ки камоли шухуди Ҳақ дар нисо аст. Чунки Ҳақ таъоло ҳеҷ гоҳ муҷаррад аз мавод (ҷамъи модда) мушоҳада намешавад, зеро Ҳақ таъоло ба ҳасби зот ғанӣ аз оламиён аст. Инак чун амр аз ин ваҷҳ

мумтаниъ аст ва шухуд имкон надорад магар дар модда, пас шухуди Ҳақ дар хонумҳо (дар ҳоли мувоқаъа) азимтарин шухуд ва акмали он аст».

(Мумиддул-ҳимам дар шарҳи Фусусил-ҳикам. Ҳасан Ҳасанзодаи Омӯлӣ, нашириёти «Вазорати фарҳанг ва иршоди исломӣ»-Техрон, саҳ. 609).

<http://islamicdoc.org/Multimedia/fbook/1281/index.htm>

Ло ҳавла ва ло қуввата илло биллоҳ!

Ин аст натиҷа ва интиҳои назарияи «Ваҳдати вучуд»-и Ибни Арабӣ, ки бадтарин бадзабониро нисбати Аллоҳ таъоло раво мебинад ва бадтар аз ин ҳам он аст, ки чунин суҳанҳои илҳодии ӯ шарҳу тавзеҳ додашуда ва ҷопу нашр карда мешавад!

10) Шарҳи машҳуртарин ва мақбултарини «Фусусул-ҳикам», шарҳи Қайсарӣ мебошад, ки назди ҳама аз урафо ва фалосифа машҳур аст. Онҳо омадааст, ки:

إنما [الذات الالهية] هي الظاهر بصور الحمار والحيوان.

إن لكل شيء، جماداً كان أو حيواناً، حياة وعلماً ونطقاً وإرادة، وغيرها مما يلزم الذات الالهية، لأنها هي الظاهرة بصور الجماد والحيوان

«Он (яъне зоти илоҳӣ) зоҳир мешавад дар сурати ҳимор (улоғ) ва ҳайвонҳо...».

«Ҳама чизҳо, хоҳ ҷамодот бошад ва хоҳ ҳайвонот, дорои ҳаёт, илму нутқ ва ирода ва ғайра аз лавозими зоти илоҳӣ мебошад. Зеро ки он (яъне зоти илоҳӣ) ҳаст, ки дар сурати ҷамодот ва ҳайвонот зоҳир шудааст».

(Шарҳи Қайсарӣ бар Фусусул-ҳикам, сах. 252 ва дар нусхаи дигар сах. 726).

Поку муназзаҳ ҳаст Аллоҳ аз онҷӣ, ки ин мулҳидон ба Ё нисбат додаанд!

سبحان ربك رب العزة عما يصفون

Ин буд қатрае аз баҳри суханони асҳоби «Ваҳдати вучуд», ки дар ниҳоят ба бадтарин шева Худовандро сифат мекунанд ва Худованди таъоло аз ин васфу ташбеҳи онҳо поку муназзаҳ аст. «Ва мо қадарул-лоҳа ҳаққа қадриҳи...»!

4. Хулосаи матлаби ин мақола.

Дар ин мақола танҳо як нукта баррасӣ карда шуд ва онҳам танҳо маънои «Ваҳдати вучуд» ва ҳақиқати он дар назди мутасаввифа ва урафо. Ин назарияи «Ваҳдати вучуд» асли ҷаҳонбинӣ ва таълимоти ирфон ва тасаввуф аст ва тамоми эътиқодот ва истилоҳоти боқимонда аз шоҳаҳои ин назария баромадааст. Ва агар ҳақиқати ин назария дарк карда шавад ва куфру илҳод будани ошкор гардад, пас чӣ будани боқимонда аз таъолими ин ирфони музайяф маълуму возеҳ аст ва фаҳми бутлони он низ саҳлу осон аст!

Ва чӣ тавре, ки дар оғози баҳсамон баён кардем, ин назарияи «Ваҳдати вучуд» барбод-диҳандаи тамоми аркони дин мебошад ва куфру илҳодаш аз куфри яҳуд ва насоро низ бадтар аст. Зеро ки дар ниҳоят, ин ақида байни Холиқ ва махлуқ фарқе намегузорад, ва балки ҳардуро як чиз медонад! Ва махлуқ ҳам мисли Мансури Ҳаллоҷ фарёд хоҳад зад, ки Худо ҳаст (Анал-Ҳақ).

Ва тибқи ақидаи «Ваҳдати вучуд», Худованди таъоло бо махлуқоти худ, мисли дарёест бо мавҷҳои худ, ки дар воқеъ як чизанд, яъне дарё...

Зоти муқаддаси Аллоҳ таъолоро бо зоти ин махлуқи пурайбу пур аз нуқсон яке медонанд ва дар ниҳоят Худвандро дар сурати ҳайвонот зоҳиршуда мепиндоранд. (Ғиёзан биллоҳ!)

Оё куфре бузургтар аз ин аст?!

Агар ин суҳан куфр набошад, пас куфр чист?!

Магар ҳамин назария нест, ки ҳатто бутро низ Худо медонанд ва ибодати бутро айни ибодати Аллоҳ таъоло гуфтаанд?!

Чу куфру дин бувад, қоим ба ҳастӣ,

Шавад тавҳид айни бутпарастӣ

Чу ашё ҳаст ҳастиро мазохир,

Аз он ҷумла яке бут бошад охир

...

Мусалмон гар бидонистӣ, ки бут чист,

Бидонистӣ, ки дин дар бутпарастист!

(Маҳмуди Шабистарӣ, Гулшани Роз).

<http://ganjoor.net/shabestari/golshaneraz/sh59/>

Албатта мо дар ин мақола нуктаҳои дигари баҳсро дар инҳирофи ин назария баён накардаем ва аз сабаби тулонӣ нагаштани ин мақола онро барои мақолаҳои дигар гузоштаем, ки бо унвони «Назарияи «Ваҳдатул-вучуд» чӣ осор ва натоиҷе дорад?!», пешкаши хонандагон хоҳад гашт биизниллоҳ...

